

ליקוטי ופסקי הלכות

"חוקי חיים"

ותלמוד
תקצי חיים
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פתח"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בליינער שליט"א

308

פרשת וילך - שובה תשפ"ו

דיני תשובה

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

מצות תשובה

נחיצות ידיעת ההלכות

- א. כל יום טוב יש לו את דיניו, ופשוט הוא שיש חובה ללמוד את ההלכות הנוגעים לכל חג וחג כדי לקיימם כהלכתו, וכן בירח האיתנים רבו ההלכות הנוגעים לתקופה, כגון תקיעת שופר, התרת נדרים, צום יום כיפור, סוכות, ד' מינים וכדומה, מ"מ יש קבוצה של הלכות שלדאבוננו מונחים בקרן זווית, למרות שעיקר קדושת ימים אלו תלויים בהן, והוא הלכות תשובה.
- ב. רבים שואלים ופוקדים את בתי ההוראה והרבנים לשאול את דבר ה' זו הלכה בימי אלול ותשרי בכל מיני הלכות ובפרטי פרטות בקיום המצוות, אבל מיעוט שבמיעוט הם החוקרים לשאול איזה שאלה בהלכות תשובה שהיא בעצם מצות היום, ורוב בני אדם יאמרו לך שאף פעם בחייהם לא שאלו שאלה בענין זה ואפילו לא על העיקרים, וכמה טרחו ויגעו בה רבותינו הראשונים ושאר הקדמונים ז"ל וחיברו עליה חיבורים מיוחדים, וא"כ כמה עלינו להתבונן ולעיין היטב לידע אופן קיומה כהלכתה (הגרשז"א, הליכות שלמה תשרי עמ' מ"ב), ואדרבה, ההתעוררות לתשובה באה ע"י שמתעמקים ולומדים הלכותיה (הגר"י סלנט, באגרת המוסר).
- ג. הלכה או מוסר. הלכות תשובה אינם מובאים בסדר שו"ע במקום אחד, אלא כמה מההלכות מוזכרים במקומות מפורזים בשו"ע ובנושא כלים, אמנם בעיקר הם מבוארים בשערי תשובה (לרבינו יונה) ובהל' תשובה (להרמב"ם) ובתוך שאר ספרי המוסר השונים, ומשום כך הרבה אנשים סבורים שעניני התשובה הם רק עניני מוסרי ולא חובה הלכתית, ומשום כך אינם מתעמקים בדינים אלו, ואינם מודעים כלל שיש בהם גם הלכות כאשר נחסר הם מעיקר יסודות התשובה הרי זה מעכב את התשובה.

חובת התשובה

- ד. כל השנה. נצטוונו לעשות תשובה בפסוק "ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו" (דברים ל, ב), אמנם אינו כפוף לזמן מסוים ולכן התשובה כל השנה הוא מצוה אבל אינה חובה גמורה וכלשון הרמב"ם (פ"א תשובה ה"א), כל המצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהם בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו וכו' ע"כ, ומ"מ ישתדל לעשות תשובה בהקדם כי אם יתאחר לעשות תשובה אז יכבד עליו ענשו בכל יום (רבינו יונה, שערי תשובה שער א' פ"ב).
- ה. עשרת ימי תשובה. חז"ל (גמ' ר"ה דף ח"י ע"א) דרשו מהפסוק "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" (ישעיה נ"ה, ו) שיש חובה לדרוש את הקב"ה, להתפלל ולהתקרב אליו בעשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ, מאחר שהקב"ה נמצא כביכול בינו ביותר ואפשר להתקרב אליו, ויש שפירשו הלשון "דרשו" דהיינו שילמד ויתעמק בהלכות ודרכי התשובה בימים אלו.
- ו. ולכן יש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה (רמ"א סי' תר"ג ס"א), ואחרי שבימים האלה הקדוש ברוך הוא קרוב לכל אשר יקראוהו באמת ופותח יד לשבים, אם האדם לא יקראוהו בכל לבו ונפשו לשוב לפניו בתשובה, הלא יבוש ויכלם ועוונותיו כפולים ומכופלים (חיד"א, יוסף אומץ סי' תתק"פ) שהרי הוא מזלזל במתנה ענקית והזדמנות גדולה שהזמן גורם מאת הבורא ברוך הוא.
- ז. יום כיפור. עיצומו של יום הכיפורים הוא היום שעליו נקרא "יום כיפור" לנו דרך תשובה, ובכח הארה זו קל מאוד לעשות תשובה, ומשום כן חל עלינו חובה גמורה לשוב כדי לנצל את ההזדמנות וכמ"ש הרמב"ם (פ"ב ה"ז), יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבין הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים ע"כ.

- ח. ולמדו את זה מפסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", שהיא מצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכיפורים (שערי תשובה שער ב' אות ד').
- ט. בזמן שבית המקדש היה קיים הכהן הגדול היה עושה את סדר העבודה המיוחד ליום הכיפורים כדי לטהר את עם ישראל מחטאיהם, אך בזמנינו שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה, אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו וכו', ועיצומו של יום הכיפורים מכפר לשבים שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם" (רמב"ם פ"א ה"ג).
- י. יום כיפור מכפר רק עם תשובה. על אף שעיצומו של יום הכיפורים מכפר, אבל תנאי הוא שרק עם תשובה מכפר, אבל אם אינו שב אין יום הכיפורים מכפר (גמ' יומא דף פ"ה ע"ב, רמב"ם פ"א ה"ג, רמ"א סי' תר"ז סס"ו), וה"ה אם אינו שב כראוי עם דקדוקי הלכה של הל' תשובה, נקרא שאינו שב ואין הכיפורים מכפר, ולכן כדאי שכל אחד יבין וילמד את דיני תשובה כדי שיזכה לסליחה מחילה וכפרה של יום הקדוש והנורא.

שבת שובה

- יא. מעלה התשובה. קוראים בשבת שובה הפטרה המתחיל בפסוק "שובה ישראל עד ה' אלקיך" (הושע י"ד, ב) וחז"ל דרשו א"ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר "שובה ישראל עד ה' אלקיך", הרי שע"י תשובה אפשר להתקרב להקב"ה עד כסא הכבוד ממש.
- יב. דרשת שבת שובה. עכשיו נוהגין לדרוש בשבת שובה, והעיקר להורות לעם דרכי השם ללמד המעשה אשר יעשו לדרוש לפנייהם הלכות יום הכיפורים וחג הסוכות, ומבואר שהוא קיום ההלכה של שואלין ודורשין בהלכות חג שלשים יום, וצריך הדורש לעורר הציבור מענין התשובה לעורר בני ישראל לשוב בתשובה שלימה לפני ה', אבל אם יהיה הדרשה רק פלפול או דרוש בעלמא להראות את חכמתו בתורה, אין יוצאין בזה ידי חובתן (מ"ב סי' תכ"ט סק"ב).

חלקי התשובה

ארבעה חלקי תשובה

- יג. ידוע הוא מקדמונים שחלקי התשובה הם ארבעה, א. עזיבת החטא - שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו, ב. וידוי - שצריך להתוודות בשפתיו ולומר עניינים אלה שגמר בלבו, ג. חרטה - יתנחם על שעבר שנאמר "כי אחרי שובי נחמתי", ד. קבלה לעתיד - שיגמור בליבו שלא יעשה עוד (רמב"ם פ"ב ה"ב), ונבאר ונתמקד על כל אחד מד' חלקי התשובה.
- חרטה
- יד. החוטא צריך להתחרט חרטה גמורה על מה שעבר על רצונו יתברך והצטרף והחריטה יביאו אותו לרצון גמור מכל הלב שהמעשה שעשה הלוואי שלא היה נעשה (רמב"ם הל' תשובה).
- טו. ויבין שחטא לאלקי ישראל והחרטה תהיה מתוך הכרה שפגע בכבוד שמים ולא רק מפני פחד העונש (שערי תשובה).
- וידוי
- טז. אדם צריך להתוודות על כל חטא שחטא בו, דהיינו לומר ולהתוודות לפני יתברך שמו שחטא נגדו.
- יז. טעמי הוידוי. מצינו כמה טעמים בגדר מצות וידוי (הגר"ז בליינער, קונטרס אז יבנע). א. כדי להיחשב שעושה תשובה לפני ה' (רמב"ם פ"א ה"א). ב. כדי שיתחרט, כי כן הוא דרך המתוודה להתחרט (שערי תשובה ש"א אות י"ט). ג. כדי להיכנע לה' ע"י הוידוי (חובת הלבבות פ"ד) ומשום כן צריך להתוודות מעומד (ש"ע סי' תר"ז ס"ג) דהכי הוי דרך הכנעה טפי ומתוודה בלב שלם (מ"ב סק"י), ולכן גם טוב לכרוע לפניו בשעת וידוי כמו ב'מודים' (מ"ב שם) וגם ראשו יכוף כי גם זה דרך הכנעה. ד. הוא כעין חלק מעזיבת החטא שהמתחרט בפה יזהר יותר שלא יעשנו עוד (חינוך מ"ע שס"ד).

עזיבת החטא

יח. עזיבת החטא היא שהחוטא צריך לעזוב את החטא וכן לשנות את התכונות השליליות שלו שגרמה לחטא, וישנה דרכו, ונלמד מקרא "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו" (שערי תשובה).

קבלה לעתיד

יט. החוטא צריך לעזוב את החטא ולהסירו ממחשבתו ולהתרחק מכל הסיבות המביאות לחטא, לכן יקבל בלבו בכל רצונו שלא לחטוא עוד, וכן יעשה חיזוקים לבל יחטא, היינו שיעשה סייגים שירחיקוהו מן החטא כדי שלא יבוא בקלות שוב לחטא, ומבואר בראשונים שהקבלה להבא הוא חלק מעזיבת החטא (רמב"ם, שערי תשובה ש"א אות י"א), אלא שי"א שקודם עזיבת החטא ואח"כ החרטה (רמב"ם), וי"א שקודם החרטה ואח"כ עזיבת החטא (שערי תשובה).

כ. והנה מכל ד' חלקי תשובה, הווידוי והחרטה הם מהדברים שבקל אפשר לעשותן, שאכן כל שהאדם אינו מפורקי עול ח"ו, הרי הוא באמת מתחרט על הנעשה, וכן בקל אפשר להתוודות, שמעיקר הדין כל שאמר 'חטאתי עוויתי ופשעתי' יצא ידי חובתו (רמב"ם פ"ב ה"ז, טור, רמ"א סי' תר"ז ס"ג), אבל הקושי שבתשובה הוא הקבלה להבא שלא יחטא עוד, ונבאר.

קבלה לעתיד שלא יחטא עוד

שלא ישוב לזה לעולם

כא. הרמב"ם (פ"ב תשובה ה"ב) כשדובר על צורת הקבלה שצריך הבעל תשובה לקבל עליו, כתב 'ועידע עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם', ומשמעו שצריך לקבל עליו עד כדי שיעיד עליו הקב"ה שלא יחזור על חטא זה לעולם.

כב. ויש שתמהו והתקשו על מושג כזה, שהלא האדם נברא עם יצר הרע הבוער בקרבנו תמיד ובא לשכנע אותנו לעבור עבירות, ואדם יודע מרות נפשו ומנסיון יודע שלא תמיד עומד כחומה חזקה נגדו, וא"כ איך יוכל לקבל עליו כזה, הלא האדם יכול לרמות עצמו אבל אינו יכול לרמות את הקב"ה היודע תעלומות, וכפי שכתבנו שד' חלקי כפרה מעכבין זה את זה, וא"כ היכן מצינו ידינו ורגלינו בקיום מצות תשובה.

כג. באשר הוא שם. אבל מבואר בראשונים שתוכן הקבלה צריך להיות שבמצב ובזמן שהוא עושה התשובה, הוא מקבל על עצמו לפי החרטה היגון והכאב שיש לו אז שלא ישוב לחטא זה, ובודאי צריך להיות קבלה אמיתית המתאים לו אז, אחרת אין על זה שום תוקף מאחר שהוא יודע כבר עכשיו שברצונו לעבור שוב על העבירה.

כד. אבל אחר שמקבל על עצמו בכנות שאינו רוצה לעבור עליו, אפילו אם ח"ו יקרה בעתיד שלא יוכל לעמוד בנסיון וישוב ויחטא בחטא זה, לא נעקרה תשובתו שעשה והיא קיימת, רק הו' ליה חטא חדש שזקוק לתקנו מחדש, ומבואר כן אפילו אם יחזור לחטא זה כמה פעמים (רבינו סעדיה גאון, אמונות ודעות מאמר ה' פ"ה, מאירי חיבור התשובה מאמר א' פ"ב, רבינו בחיי, כד הקמח ערך כיפורים ב' בסופו, המביט בית אלקים פ"ו) [ומדייקים כן בלשון הרמב"ם, שכתב 'יודע תעלומות' אבל לא כתב 'יודע העתידות'].

כה. וכמובן שאם אדם מוצא את עצמו שנפל כמה פעמים בדבר עבירה, אז חלק מקבלתו צריך להיות שיחשוב בדרכים שיכולים למנוע את נפילתו שוב ולהוסיף גדרים וסייגים כדי שיהיה לו אומדנא שימצא את הכוחות להילחם עם היצר, ובכך הוא יכול לקבל עליו שלא יחטא עוד, אבל אם בשעת תשובתו יש לו רק את הרצון שלא ישוב אבל אינו עושה שום דבר מעבר לזה ויודע בודאי שיכשל עוד, אין זה נקרא קבלה גם עכשיו, שהרי רצון שלא לעבור אינו נקרא קבלה שלא לעבור.

עצת רבי ישראל סלנטר

כו. קבלה בחלק של העוון. ידוע מה שרבי ישראל סלנטר חידש בענין קבלה להבא מה שמייקל עלינו לקיים את חלק זה של תשובה, והוא שאפשר לעשות קבלה בחלק אחד של עוון על אף שאינו מסוגל לעשות קבלה על כל הענין, כגון בעוון לשון הרע, יקשה על האדם לקבל עליו שאף פעם לא ידבר לשון הרע בכל מצב שהוא. מ"מ יכול הוא לקבל על עצמו שבמקום או מצב מסויים או עם אדם מסויים לא ידבר לשון הרע, וקבלה זו רק בחלק של העוון גם יעמוד לו כתשובה גמורה ביוהכ"פ, כל שיש לו עדיין השאיפה להתחזק יותר ויותר במשך הזמן (שפתי חיים יוהכ"פ עמ' ע"ד).

כז. וכן הוא צריך לתקן בכל חטא וחטא שיש לו בידו, לתקן דבר אחד בתוכו, כגון בעוון ביטול תורה, לקבל עליו שיש שעה אחת שבשום אופן לא יבטל, או בשעה אחת של היום לא ידבר לשון הרע בשום אופן וכדומה.

כח. קבלה בקלות ולא בחמורות. וגם כשבוחר לעשות קבלה בחלקו של העוון, יש לו לבחור מדבר שהוא בקלות יותר ולא בחמורות, שהרי כל שהוא יותר קל לשמור, הרי התביעה עליו כשעובר עליו יותר חמור, ולכן יש לבחור קבלה שהוא בחלק קל של הענין ומקבלו באופן שלא יעבור עליו בשום אופן.

כט. פתחו לי פתח כחודו של מחט. בבחינה זו חידש רבי ישראל שכל שהאדם מתחרט על עצם העבירה, ומקבל עליו איזה תיקון בכל עבירה שעבר עליו, ומתוודה עליהם, אז ביוהכ"פ הקב"ה מאיר לו את הדרך ומנקה את זוהמת העבירות, ומתנת עיצומו של יום נפתח כפתח של אולם בהארה עצומה במעלות וסגולות קדושת היום, כדי לזכות לכפרה גמורה.

עבירות בין אדם לחבירו

בין אדם לחבירו

ל. עבירות שבין אדם לחבירו, אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו (ש"ע סי' תר"ו ס"א), וזה כולל הוריו, רבותיו, אשתו [בעלה], אחיו ואחותו, חבריו, שכניו, ובפרט שונאיו,

לא. שאר ימות השנה. אע"פ שגם בשאר ימות השנה מחוייב לפייס למי שפשע נגדו, ותמיד כדאי לפייס מיד שחטא נגדו שלא יבוא לשכוח לבקש ממנו סליחה, מ"מ אם אין לו פנאי או ששכח, יכול להמתין לפייסו ביום אחר (מ"ב שם סק"י), או להמתין עד לפני יוהכ"פ.

לב. ערב יום הכיפורים. אבל בערב יוהכ"פ מחוייב אדם לתקן הכל כדי שיטהר מכל עוונותיו כדכתיב "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם", וגם מצות בין אדם לחבירו נכללים בזה, כגון מחלוקת ומריבות, מספרי ומקבלי לשון הרע, שנאת חנם וכדומה.

לג. רבים מקפידים לבקש מחילה מאוהביו אשר כמעט ולא פגעו בהם, אבל אנשים שיש להם סכסוך ומריבות עמהם שוכחים מלבקש מהם מחילה, ובימים אלו יש לחשב ממי באמת צריך לבקש מחילה.

לד. "בקש שלום ורדפהו". יש לכל אדם לעשות חשבון האם יש מישהו שבשיטה הוא מונע לדבר איתו עקב מריבה ושנאה, ועכשיו בערב יוהכ"פ יש לעשות מאמץ לשכוח מהמריבות והשנאה, ולהגביה טלפון ולבקש מחילה על המריבה ולאחל לכל אחד ואחד שנה טובה, וכמה שיותר קשה לבצע, הקב"ה ימהר למחול גם אותנו על חטאינו.

לה. תביעות ממון. אם יש ביד אדם מן הגזל שגזל, וכן כל דבר הנוגע בממון, יראה לתקן לפני יוהכ"פ, דזהו המקטרג הגדול על האדם, כמו שאמרו חז"ל, סאה של עוונות מי מקטרג בראש? גזל מקטרג בראש, ולכן מי שיש על חבירו תביעת ממון, יודיענו לחבירו, וכללו של דבר, כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו, כי היצר הרע יש לו היתרים הרבה (חיי אדם מ"ב שם סק"א).

לו. על הרבה עניני בין אדם לחבירו כגון גניבה וגזילה וכדומה, ישנם גם איסורי לאו שהוא בין אדם למקום, ולכן גם צריך לשוב עליהם בין אדם למקום ולהתוודות לפני ה' (מ"ב סי' תר"ז סק"ג), וכל זמן שלא פייסו ולא נתקן בכך את החלק שבין אדם לחבירו, גם החלק בעבירה זו שבינו למקום לא התכפר לו (מנחת חינוך מצוה שס"ד אות ל"ב, פ"ח סי' תר"ו סק"א ד"ה ומ"ש, פמ"ג משב"ז סק"א, חיי אדם). גם הסדר מעכב שדוקא קודם צריך לפייס את חבירו ורק אח"כ יכול לשוב בין אדם למקום (מנ"ח שם), כי אחרת הרי זה כטובל ושרץ בידו (חיי אדם).

לז. בעלי דינים. וכן בני אדם שיש להם חילוקי דיעות בעניני ממונות או שררה, יש להם לקבל לדון בפני בית דין ישראל, ולקבל את פסקם של בית דין כדין תורה, ולפייס אחד את השני, ולעורר שלום ושלחה בין הצדדים כאחים, רעים ואוהבים, כי כך הוא רצון אבינו שבשמים לראות בניו אוהבים למטה ואזי יהיו גם אוהבים למעלה, כל שכן שלא ידונו אצל ערכאות ח"ו שהוא כנגד תורתנו הק' (עי' מה שהארכנו בגליון ח"ח 168), שהרי זה כאילו חרף ומגדף ומחלל את השם, והרים יד בתורת משה רבינו ע"ה (ש"ע ח"מ סי' כ"ו ס"א), וכשאדם הולך לערכאות שלא כדין, לא יהיה שליח ציבור לר"ה ויוהכ"פ (מ"ב סי' נ"ג סק"ב).

אמונה בכפרה

לח. אחרי שאדם עשה תשובה כהוגן, צריך הוא להאמין באמונה שלימה במוצאי יוהכ"פ שזכה לכפרה גמורה והוא כקטן שנולד דמי, ויש הסוברים שמי שאינו מאמין בזה, אזי התשובה באמת לא מתקבלת, ולכן ח"ו לא ליכנס לייאוש מחמת ריבוי עבירות שהיה בידו, אלא יכניס שמחה עצומה בלבו על שזכה למתנת הקב"ה בכפרת עוונות.

השיבנו ה' אליך ותשובה חדש ימינו בקדם (איכה)

ארבעת המינים

שעות לשאלות בארבעת המינים
בימים אלו: "בחדר הוראה"
בין 5:30 אחה"צ עד 9:00 בערב

לז"נ הר"ר יצחק

ב"ר אברהם
ברייער ז"ל
נפטר ד' תשרי
תרנ"ב סעמרא

לז"נ האשה הקשובה החסידה והצדקנית

מרת **שרה הענדל רייצא זאנענשיין** ע"ה
ב"ר אברהם זאב שמאחל ז"ל - נפטרה ה' תשרי תשס"ט
הונצח ע"י קהנה
הרה"ח ר' יהושע שמואל בלייער הי"ו ורעייתו שתחי'